

І. М. Сопілко,
доктор юридичних наук, професор

Д. О. Беззубов,
доктор юридичних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ АВІАЦІЙНИХ КАТАСТРОФ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mails: sopilko_i@ukr.net, dbezzubov@ukr.net

Мета: визначити правові моделі забезпечення розслідування авіаційних катастроф. Запропонувати ефективні механізми дотримання прав і свобод людини і громадянина та інтересів держави і юридичних осіб при розслідуванні авіаційних катастроф. Запропонувати авторські моделі організаційного забезпечення розслідування авіаційних катастроф. **Методи:** дослідження проведені з використанням класичних методів наукового пізнання. За допомогою методу аналізу розкриті системні елементи правового механізму забезпечення режиму законності при розслідуванні авіаційних катастроф. За допомогою методу синтезу розглянуті варіанти виникнення ситуацій загроз і небезпек цивільному повітряному судну при виконанні льотного завдання. **Результати:** за результатами дослідження запропоновані механізми ефективного забезпечення законності розслідування авіаційних катастроф. Визначені та розкриті складові організаційного забезпечення процесу розслідування авіаційних катастроф.

Ключові слова: авіація, катастрофа, адміністративний механізм, розслідування.

Постановка проблеми та її актуальність. В реаліях сучасного світу важливе значення має користування різноманітним транспортом для суспільних, індивідуальних та загальних потреб. Частка авіаційного транспорту у використанні для суспільних потреб зростає. Авіаційний транспорт використовується для перевезення пасажирів, вантажів, військових потреб, медичних потреб суспільства та інше.

Зі зростанням ролі авіаційного транспорту виникає потреба в дослідженні окремих аспектів забезпечення безпеки використання цього виду транспорту. Головними напрямками таких досліджень є: технічний, галузевий та правовий. У правовому напрямі головним виступає оцінка правових ризиків настання негативних наслідків від використання цього виду транспорту. Суб'єктами правових ризиків є учасники авіа-

ційного інциденту та треті особи, що зазнали збитків. Одним із таких елементів в аспекті забезпечення авіаційної безпеки виступає категорія розслідування авіаційних катастроф.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження проблем авіаційних катастроф відносяться в основному до питань технічних та прикладних наук. Конкретизовані аспекти забезпечення дотримання правил і процедур щодо розслідування авіаційних катастроф прописані в нормативних актах ІКАО та Повітряному кодексі України. Наукові проблеми забезпечення дотримання законності при розслідуванні авіаційних катастроф знайшли своє часткове відображення в працях Г. Афанась'єва, Б. Балашова, В. Брусиловського, Н. Жмур, Є. Єряшова, Е. Косиченка, А. Фрідлянд, І. Сопілко, Б. Мільнера, В. Лисова, Ю. Якутіна, А. Радигіна,

В. Мікрюкова, у роботах вітчизняних учених В. Гейця, В. Загорулька, Ю. Кулаєва, Б. Буркинського. Між тим, дотепер в національній науці адміністративного права немає єдності та системності поглядів стосовно шляхів та засобів забезпечення законності при розслідуванні авіаційних катастроф.

Мета статті. Основним спрямуванням забезпечення законності розслідування авіаційних катастроф авіаційного транспорту з позиції правової науки є встановлення об'єктивної істини щодо ситуації, яка призвела до авіаційної катастрофи, законності прийняття рішень членами екіпажу та визначення рівня відповідальності всіх учасників льотного інциденту або катастрофи.

Виклад основного матеріалу. Головним механізмом забезпечення законності розслідування авіаційних катастроф є адміністративний механізм забезпечення розслідування авіаційної катастрофи [1].

Практичним аспектом реалізації механізму забезпечення розслідування авіаційних катастроф на території України є: а) забезпечення дотримання правових процедур при розслідуванні авіаційних катастроф з урахуванням міжнародних та національних нормативно-правових актів; б) посилення ролі правоохоронних органів щодо забезпечення збереження матеріальних цінностей та речових доказів; в) моніторинг ситуації, що в результаті призвела до авіаційної катастрофи; д) постійний нагляд за діяльністю органів виконавчої влади, що уповноважені здійснювати процедури розслідування; ж) аналіз ризикових ситуацій, що виникають при виконанні польотів окремими цивільними суднами, які потенційно можуть призвести до авіаційного інциденту або катастрофи та інше.

Використання авіації для суспільних потреб та ймовірність настання негативних наслідків для окремих фізичних осіб дає можливість стверджувати про наявність категорії «організаційна система забезпечення розслідування авіаційних катастроф».

Ця система складається із двох рівнів: теоретичний (визначення норм міжнародного та національного законодавства стосовно розслідування авіаційних катастроф) та практичний

(реалізація норм міжнародного та національного законодавства щодо встановлення об'єктивної істини ситуації, яка призвела до авіаційної катастрофи).

Головними учасниками (суб'єктами) процесу забезпечення законності розслідування авіаційної катастрофи на авіаційному транспорті з позиції адміністративного права виступають: органи державної влади, правоохоронні органи, фізичні та юридичні особи, органи місцевого самоврядування. Об'єктами забезпечення правил і процедур розслідування авіаційних катастроф є: пасажери (фізичні особи), пілоти (адміністративний персонал авіації), вантаж, літаки, допоміжний транспорт та таке інше.

Зміст організаційно-правових засад розслідування авіаційних катастроф полягає у діяльності спеціальних органів виконавчої влади та інших організацій щодо забезпечення процедур законності при встановленні об'єктивної істини, а саме причин, умов і подій, що в результаті призвели до авіаційної катастрофи, ймовірних людських жертв, що врегульовано нормами адміністративного права.

Одним із елементів щодо забезпечення законності щодо розслідування авіаційних катастроф є наявність або відсутність людських жертв у результаті авіаційної катастрофи. В аспекті дослідження людські жертви – це один або більше загиблих цивільних осіб із числа пасажирів судна або членів екіпажу в результаті авіаційної катастрофи [2].

З позиції дослідження система розслідування авіаційних катастроф має два основних аспекти, що відносяться до суб'єктного складу: авіаційні катастрофи в результаті яких людські жертви відсутні та авіаційні катастрофи, що призвели до загибелі людей (людських жертв).

Особливістю змісту забезпечення законності при розслідуванні авіаційних катастроф є мета і задачі такої діяльності з позиції норм міжнародного та національного законодавства та їх гармонізації, що зводиться до декількох основних практичних позицій: перша позиція – це встановлення об'єктивної істини стосовно причин і умов, що призвели до авіаційної катастрофи та друга позиція – встановлення причин і умов авіаційної катастрофи з позицій діяльності ок-

ремих суб'єктів авіаційної діяльності (екіпаж, диспетчер аеропорту). В сукупності вище окреслені позиції встановлюють практичну систему розслідування авіаційної катастрофи, що включають в себе: а) функціональні системи; б) правові системи; в) психологічні (психічні) системи; г) технічні системи.

За окресленими особливостями розслідування авіаційних катастроф пропонуємо виділити дві складових змісту діяльності із забезпечення законності при розслідуванні авіаційних катастроф: перша – загальне забезпечення законності (тобто дотримання формальних правил і процедур); друга – безпосереднє забезпечення законності (здійснення такої діяльності з урахуванням реальної обстановки катастрофи та особливостей стану місцевості і інших умов, що потенційно могли призвести до авіаційної катастрофи).

Загальне забезпечення законності здійснюється всіма суб'єктами забезпечення авіаційної безпеки. Загальне забезпечення законності є постійним у часі та просторі відповідно від початку роботи уповноваженого органу виконавчої влади щодо розслідування авіаційної катастрофи.

Безпосереднє забезпечення законності при розслідуванні авіаційних катастроф здійснюється органами виконавчої влади, які уповноважені видавати правові акти і здійснювати юридичні дії із забезпечення законності розслідування авіаційної катастрофи, що пов'язано з втручанням у господарське, організаційне та індивідуальне функціонування об'єктів транспортної інфраструктури. Такі дії можуть змінювати порядок і систему відносин в об'єкті втручання з метою забезпечення законності розслідування авіаційної катастрофи та призводить до зміни їх організаційної структури.

Специфіка змісту діяльності із забезпечення законності при розслідуванні авіаційних катастроф полягає в тому, що крім органів виконавчої влади України таку діяльність можуть проводити експерти міжнародних організацій (наприклад, організації із забезпечення безпеки польотів цивільної авіації) та представники компанії, до якої належало цивільне судно. Це обумовлене тим, що саме таке забезпечення регулюється

нормами адміністративного та міжнародного права найбільш повно і є нормами прямої дії.

Таким чином, можемо говорити про те, що врегульована нормами адміністративного права діяльність органів виконавчої влади і місцевого самоврядування із забезпечення розслідування авіаційних катастроф на авіаційному транспорті шляхом безпосереднього втручання в господарське, організаційне та індивідуальне функціонування об'єктів забезпечення суспільної безпеки, які організаційно їм не підпорядковуються, є адміністративним забезпеченням законності розслідування авіаційних катастроф.

Поряд з цим треба виділити також граничні аспекти забезпечення законності, що пов'язані з нормами цивільного, кримінального, господарського, фінансового та інших галузей права.

У науковому аспекті забезпечення законності при розслідуванні авіаційних катастроф має декілька основних елементів з позиції норм адміністративного права, а саме: нормативне забезпечення – тобто сукупність нормативно-правових актів щодо забезпечення законної діяльності органів виконавчої влади, що уповноважені розслідувати авіаційні катастрофи та організаційне забезпечення – тобто координація, контроль та моніторинг діяльності щодо забезпечення законності та режимів доступу всіх суб'єктів розслідування до інформації та доказової бази при розслідуванні авіаційних катастроф [3].

У забезпеченні законності щодо розслідування авіаційних катастроф ці елементи набувають особливих ознак: цілеспрямованість, мета і задачі такої діяльності.

Отже, основою змісту забезпечення законності при розслідуванні катастроф на авіаційному транспорті в адміністративному праві України є адміністративне забезпечення законності розслідування авіаційних катастроф. При цьому вважаємо за потрібне виділити такі основні ознаки адміністративного забезпечення законності розслідування авіаційних катастроф:

1. Функціональні системи забезпечення законності при розслідуванні авіаційних катастроф включають в себе норми в процедури міжнародної організації із забезпечення безпеки цивільної авіації та передбачають можливість

складання процедури розслідування згідно міжнародного стандарту (ІКАО). Дані процедури передбачені наступними елементами: типологія розслідування, методологія розслідування, система та принципи розслідування авіаційних катастроф.

Типологія розслідування передбачається із визначення місця і умов, що спричинили катастрофу цивільного повітряного судна, наявність або відсутність людських жертв, формалізація процедур розслідування авіаційної катастрофи.

Методологія розслідування передбачає визначення правил та процедур розслідування авіаційних катастроф у форматі швидкої і неупередженої юридичної дії відповідного органу виконавчої влади або міжнародної організації із забезпечення безпеки цивільної авіації.

2. Правові системи забезпечення законності при розслідуванні авіаційних катастроф створюється через відповідні нормативні акти міжнародного та національного законодавства, що регулюють порядок формальних процедур розслідування авіаційних катастроф, в Україні такими основними нормативними актами виступають Повітряний кодекс України та додаток 13 до Конвенції ІКАО (ратифікована в Україні в 1992 році); додатковими нормативними актами є Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення.

3. Психологічні системи визначаються з двох основних позицій, перша позиція полягає у соціально-психологічній роботі із родичами жертв катастрофи, а друга позиція полягає у встановленні психологічного та психічного стану членів екіпажу при прийнятті рішення в екстремальних умовах.

За основу другої позиції потрібно визначити ймовірність помилкового рішення командира цивільного повітряного судна при здійсненні маневру або виконанні наказу диспетчера аеропорту (наприклад, робота над підходом, вихід на глісаду або вихід із ешелону). Ці помилки можуть мати об'єктивний характер (погодні умови, відмова обладнання цивільного повітряного судна та інше) та суб'єктивний характер (стомленість, втрата орієнтації в часі або просторі) [4].

4. Технічні системи – це встановлення об'єктивної істини щодо технічного стану цивільного судна при виконанні льотного завдання екіпажем повітряного судна. При цьому потрібно враховувати ймовірність виходу із ладу певного обладнання без сповіщення капітана повітряного судна або другого пілота автоматичною системою оповіщення. Фактично таку ситуацію можливо визначити як прийняття рішення про певні дії екіпажем повітряного судна в умовах невизначеності щодо реального технічного стану повітряного судна.

5. Адміністративні системи – це забезпечення дотримання формальних процедур розслідування авіаційної катастрофи через відповідну документацію та встановлення об'єктивної істини у відповідності до міжнародних нормативних актів із збереженням доказової бази такої діяльності. Дані системи відображають прямий взаємозв'язок між адміністративним правом та забезпеченням авіаційної безпеки через розслідування авіаційних катастроф та інцидентів [5].

6. Міжнародні системи – гармонізація національного та міжнародного законодавства щодо розслідування авіаційних катастроф та уніфікація документів, що становлять формальну основу для висновків експертних комісій стосовно конкретних авіаційних катастроф.

Розкриті системи становлять сутність адміністративного забезпечення розслідування авіаційних катастроф та вичерпно відображають характерні особливості діяльності органів виконавчої влади у сфері інфраструктури та їх посадових осіб із забезпечення розслідування авіаційних катастроф як невід'ємної частини адміністративного права.

Одним із ключових напрямів у формуванні теорії адміністративного механізму забезпечення розслідування авіаційних катастроф є класифікація інтересів конкретних фізичних і юридичних осіб стосовно причин і наслідків авіаційної катастрофи. Такими категоріями виступають: а) практичне встановлення істини; б) страховий інтерес, фінансовий інтерес [5]; в) технічний інтерес; д) національні (державні) інтереси; є) міжнаціональні інтереси (геополітичні наслідки авіаційної катастрофи).

Методом синтезу, інтегрального підходу можливо виділити п'ять основних аспектів побудови адміністративного механізму забезпечення розслідування авіаційних катастроф: 1 – визначення права всебічне розслідування авіаційної катастрофи як основного пріоритету для фізичних осіб; 2 – забезпечення розслідування авіаційної катастрофи є категорією синтезу (об'єднання результатів для досягнення безпечного користування авіаційним транспортом в майбутньому); 3 – координування – принцип обміну інформацією всіх органів влади стосовно результатів розслідування авіаційної катастрофи; 4 – оприлюднення результатів розслідування авіаційних катастроф повинно відображати інтереси суспільства і держави стосовно захисту фізичної особи при користуванні авіаційним транспортом; 5 – для досягнення стану безпеки авіації потрібно застосовувати засоби, що передбачені національним та міжнародним законодавством.

Висновки. Адміністративна система забезпечення розслідування авіаційних катастроф – це комплекс адміністративних заходів спрямованих на ефективне використання механізмів управління і координування з метою забезпечення захисту всіх учасників користування авіаційним транспортом шляхом законного та всебічного розслідування авіаційної катастрофи та оприлюднення результатів такого розслідування з метою недопущення виникнення причин і умов катастрофи в майбутньому.

Змістом адміністративного забезпечення розслідування авіаційних катастроф дозволяє визначити сутність цієї категорії і розкрити її основну мету та завдання в адміністративному праві України з позиції результатів такого розслідування органами виконавчої влади України.

Сутність категорії забезпечення розслідування авіаційних катастроф визначається як сукупність мети і принципів діяльності уповноважених суб'єктів із забезпечення безпеки на транспорті.

Мета забезпечення розслідування авіаційних катастроф полягає в досягненні стану відсутно-

сті загроз і небезпек будь-якого походження всіх суб'єктів інфраструктури з допомогою правозастосування адміністративних норм права.

Таким чином робимо висновок: адміністративна система розслідування авіаційних катастроф є частиною загальної авіаційної безпеки та безпеки транспорту як категорії адміністративного права.

Література

1. Бун П. Управляй собакой: ошибки пилота с позиции пилота / П. Бун. – С.-Пб., 2014. – 68 с.
2. Михайлов Н. А. Воздушная навигация: авиационные полеты / Н. А. Михайлов. – Х.: Мысль, 2010. – 123 с.
3. Навыки пилота, необходимые для повышения эффективности визуального обзора с целью предотвращения столкновений / Шивиндер Сингх, ИКАО, 1989.
4. Козелецкий Ю. Психологическая теория решений / Ю. Козелецкий. – М.: Прогресс, 1979. – 504 с.
5. Bezzubov D. Theoretical foundations of the system of state financial security Proceedings of the National Aviation University: K., 2016. – № 3. – P. 163-166.

References

1. Bun P. Upravljaj sobakoj: oshibki pilota s pozicii pilota / P. Bun. – S.-Pb., 2014. – 68 s.
2. Mihajlov N. A. Vozdushnaja navigacija: aviacionnye polety / N. A. Mihajlov. – H.: Mysl', 2010. – 123 s.
3. Navyki pilota, neobhodimye dlja povыshenija jeffektivnosti vizual'nogo obzora s cel'ju predotvrashhenija stolknovenij / Shivinder Singh, ICAO, 1989.
4. Kozeleckij Ju. Psihologicheskaja teorija reshenij / Ju. Kozeleckij. – M.: Progress, 1979. – 504 s.
5. Bezzubov D. Theoretical foundations of the system of state financial security Proceedings of the National Aviation University: K., 2016. – № 3. – P. 163-166.

**ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ
РАССЛЕДОВАНИЯ АВИАЦИОННЫХ КАТАСТРОФ**

Национальный авиационный университет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Киев, Украина
E-mails: sopilko_i@ukr.net, dbezzubov@ukr.net

Цель: определить правовые модели обеспечения расследования авиационных катастроф. Предложить эффективные механизмы соблюдения прав и свобод человека гражданина и интересов государства и юридических лиц при расследовании авиационных катастроф. Предложить авторские модели организационного обеспечения расследования авиационных катастроф. **Методы:** исследование проведено с использованием классических методов научного познания. С помощью метода анализа раскрыты системные элементы правового механизма обеспечения режима законности при расследовании авиационных катастроф. С помощью метода синтеза рассмотрены варианты возникновения ситуаций угроз и опасностей гражданскому воздушному судну при выполнении летного задания. **Результаты:** по результатам исследования предложены механизмы эффективного обеспечения законности расследования авиационных катастроф. Определены и раскрыты составляющие организационного обеспечения процесса расследования авиационных катастроф.

Ключевые слова: авиация, катастрофа, административный механизм, расследование.

I. Sopilko, D. Bezzubov

**ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES OF INVESTIGATION
OF AVIATION DISASTERS**

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mails: sopilko_i@ukr.net, dbezzubov@ukr.net

Objective: to determine the legal models for aviation accident investigation. To propose effective mechanisms of observing the rights and freedoms of a citizen and the interests of the state and legal entities in the investigation of aviation disasters. To offer author's models of organizational support for the investigation of aviation disasters. **Methods:** the study was conducted using classical methods of scientific knowledge. With the help of the analysis method, the system elements of the legal mechanism for ensuring the rule of law in the investigation of aviation disasters are disclosed. With the help of the method of synthesis, variants of occurrence of situations of threats and dangers of a civilian aircraft during the flight task are considered. **Results:** according to the results of the study, mechanisms for effective law enforcement of aviation accident investigation were proposed. Identified and disclosed components of organizational support for the process of investigation of aviation disasters.

Keywords: aviation, catastrophe, administrative mechanism, investigation.